

Mark van Vugt

INTERVIEW MET EVOLUTIONAIR PSYCHOLOOG MARK VAN VUGT

'MISMATCHES ONTSTAAN IN NIEUWE OMGEVINGEN'

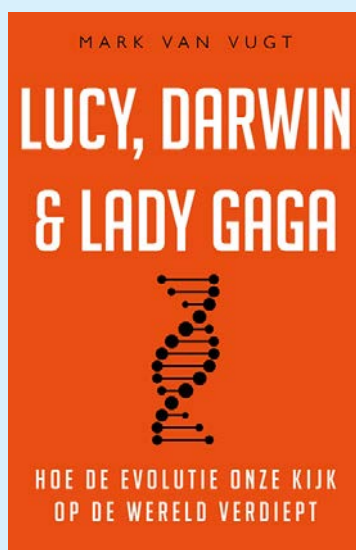
In zijn boek *Lucy, Darwin & Lady Gaga* (uitgeverij Lev, 2020) beschrijft evolutionair psycholoog Mark van Vugt menselijke gedragingen die vragen oproepen, maar die wetenschappers vanuit de menselijke evolutie kunnen verklaren. *Maatschappij & Politiek* sprak met hem.

IVO PERTIJS

De kracht van de psychologie is volgens Mark van Vugt dat het over mensen gaat. 'Al het onderzoek dat je als psycholoog doet, interesseert mensen bovenmatig. Belangrijk onderzoek van klimaatwetenschappers die met ingewikkelde modellen komen, krijgt mogelijk minder aandacht van mensen, omdat dit ver-van-hun-bed is. Een kop als *Er is een relatie tussen stress en Alzheimer* krijgt meer aandacht', aldus de hoogleraar Psychologie. De zwakte van de psychologie is dat mensen gelijk allerlei meningen over psychologisch onderzoek hebben op basis van hun eigen persoonlijke ervaringen. Van Vugt: 'Mensen verwarren anekdoten nogal eens met bewijsvoering. Je kunt pas uitspraken doen na goed wetenschappelijk onderzoek. Goede steekproeven trekken, cross-cultureel onderzoek doen of duidelijk aangeven dat de resultaten alleen voor Nederland gelden. De psychologie is momenteel aan een soort replicatiecrisis onderhevig. Veel psychologisch onderzoek dat in het verleden is gedaan, is aan kritiek blootgesteld, bijvoorbeeld vanwege te kleine steekproeven, een onderzoeksopzet die niet helemaal goed was of een publicatiebias. De psychologische wetenschap moet zich constant verbeteren wil het volwassen worden.'

Wat moet een docent maatschappijleer in elk geval doen als hij interessante resultaten uit een psychologisch onderzoek in de klas wil bespreken?

'Ik zou docenten vragen niet alleen het stukje dat over het onderzoek gaat te lezen, maar toch ook het oorspronkelijke artikel erbij te pakken. Kijk vooral even naar de methoden. Is het onderzoek gedegen uitgevoerd, namen er voldoende deelnemers aan deel, is het een cross-cultureel onderzoek, wordt het door anderen geciteerd? Docenten moeten een oordeel kunnen geven over de kwaliteit van het onderzoek. Dit lijkt mij ook een aardige discussie richting

leerlingen, door te laten zien dat een wetenschappelijk onderzoek anders is dan een intuïtief oordeel of een anekdote. Docenten zijn gebaat bij het lezen van de oorspronkelijke bron of een website die commentaar op het artikel geeft.'

Dit pleit voor het vrijgeven van wetenschappelijke publicaties, zoals u in uw boek stelt.

'Dat klopt, dit is de andere kant van het verhaal. Zeker al het onderzoek dat uiteindelijk met het geld van belastingbetalers is opgebracht, moet voor iedereen toegankelijk zijn. Wetenschap heeft een bevrijdende of ontwikkelingsfunctie. Door het opheffen van een *paywall* maak je de onderzoeksresultaten voor iedereen met een internetconnectie toegankelijk, ongeacht hun inkomen of waar ter wereld ze wonen.'

In uw boek schrijft u dat de meeste mensen zich niet realiseren dat de periode van de jagers-verzamelaars bijna 99 procent van de menselijke evolutie beslaat. Onderschatten we dit gegeven?

'Als je ziet hoe geschiedenis op middelbare scholen wordt gedoceerd, dan start

het vaak met de Egyptenaren, Grieken en Romeinen en krijg je beweringen zoals dat de democratie in Athene is begonnen. Dat is absoluut onjuist. Als je een breder of dieper perspectief op de menselijke evolutie of geschiedenis neemt, dan is zo iets als een democratie of het streven naar besluiten op basis van consensus of een meerderheid die beslist al miljoenen jaren aanwezig. Ook bij de oermens. Kijk je nog iets dieper, dan zie je dat andere diersoorten allerlei democratische beslisregels hebben ontwikkeld om groepsbesluiten te nemen. Een dieper perspectief op de menselijke geschiedenis kan je belangrijke inzichten geven. Ik vind het vak *Big History* dat op sommige middelbare scholen wordt gegeven echt een aanrader, omdat die de geschiedenis van de mens in het licht van de evolutie plaatst: van Big Bang en het ontstaan van leven tot aan de landbouwrevolutie. We hebben sterk de neiging om ervan uit te gaan dat de mens een *tabula rasa* is, ofwel een lege computer waarin je na de geboorte via socialisatie, opvoeding en onderwijs allerlei informatie stopt. Die computer wordt echter met bepaalde softwarepakketten geleverd; dat leert mijn vakgebied, de evolutionaire psychologie. Die softwarepakketten zijn modulen die jou in staat stellen om sommige dingen gemakkelijker te leren dan andere. We hebben een softwareprogramma voor taal in ons brein waardoor baby's vanaf een bepaalde leeftijd al proberen te spreken. De taal is cultureel bepaald, maar het vermogen om te spreken is aangeboren. Het onderwijs is misschien wel bedoeld om dingen te leren die we niet van nature geneigd zijn te doen, zoals wiskunde. Dit is een abstracte manier om met de wereld om te gaan. Dat vergt sterke training. Een aantal mensen heeft moeite met bepaalde vaardigheden. We hebben het dan over dyspraxie of dyslexie. Je kunt dit zien als stoornissen, maar ook beschouwen als de normale situatie waarbij sommige mensen ondanks de intensieve training het nooit goed kunnen begrijpen, maar wel op andere domeinen uitblinken.'

Onder bepaalde omstandigheden scharen wij ons graag achter een sterke leider en nemen we misschien een gebrek aan integriteit op de koop toe (foto: Shealah Craighead).

MISMATCH

Het boek *Lucy, Darwin & Lady Gaga* bestaat uit korte hoofdstukken. Mark van Vugt probeerde elk essay vanuit een puzzel of mysterie te schrijven. 'Als je vanuit een evolutionaire bril naar homoseksualiteit of zelfdoding kijkt, dan zijn dit raadsels die met gangbare theorieën, inclusief de evolutietheorie, lastig verklaarbaar zijn. Bekijk je dit dieper, dan levert dit andere inzichten op. 90 procent van de zelfmoordpogingen mislukt. Misschien is het een signaal dat mensen willen afgeven om hun positie in bijvoorbeeld het gezin te heronderhandelen. Met een evolutionair psychologische bril kun je bepaalde raadsels van de natuur beter verklaren', vertelt Van Vugt. Een voorbeeld daarvan is de relatie tussen democratie en wapenbezit. 'Waarom dragen Amerikanen wapens, maar worden de Verenigde Staten als democratisch land gezien? Dit lijkt een contradictie, zou je zeggen, totdat je laat zien dat als je iedereen wapens geeft, zeker in de oersamenleving, dit dan betekent dat iemand die van kwade wil is jou niet langer kan domineren. Die dominante persoon moet zich op een andere manier opstellen. In plaats van fysiek sterk en via onderdrukking, moet die persoon naar overtuigen gaan. Misschien is er dan wel een relatie tussen wapenbezit en democratie', stelt de evolutionair psycholoog.

In uw boek komt Donald Trump meerdere keren ter sprake. Zijn houding is volgens u vanuit de evolutionaire psychologie goed te verklaren.

'Onder bepaalde omstandigheden hebben wij als mensen een intuïtieve voorkeur voor sterke, dominante leiders, bijvoorbeeld als onze groep, onze manier van leven of onze waarden worden bedreigd. In dat soort gevallen scharen wij ons graag achter een sterke leider en nemen we misschien een gebrek aan integriteit op de koop toe. We wensen verschillende typen leiders voor verschillende situaties. Als de dreiging weg is en het gaat om de herverdeling van arbeid, inkomen en kapitaal in een samenleving, willen we een leider die vooral hoog scoort op integriteit. Bij een pandemie, gaan we voor een leider die de volksgezondheid vooropstelt. Dit zijn evolutionair ingebakken instincten die een keuze voor Trump onder bepaalde omstandigheden begrijpelijk maken. Het probleem is dat we in georganiseerde complexe samenlevingen leven waarin leiders gedurende een lange periode heel veel macht geven. In de samenlevingen die onderdeel uitmaakten van de 99 procent van onze evolutie stelden mensen geen leider voor vier jaar aan die van alles en nog wat voor jou besliste.'

In uw boek heeft u het vaak over een evolutionaire mismatch. We hebben complexe samenlevingen waarin groepen mensen samenleven, maar ons lichaam en brein dateren uit een andere periode. Onderschatten we dit?

'Het idee van een evolutionaire mismatch is simpel, maar heeft verstrekkende gevolgen. Ons lichaam is het product van een evolutie en heeft zich perfect aan een bepaalde omgeving aangepast; waar-

schijnlijk de savanne-omgeving waar de mens is geëvolueerd. We gingen rechtop lopen om ons over langere stukken te kunnen verplaatsen en leerden onze handen gebruiken om werktuigen te bewerken. Ons brein heeft zich waarschijnlijk ook aan die omgeving aangepast. Haal je ons uit die omgeving en creëer je een nieuwe omgeving, zoals de mens in de laatste 1 procent van onze evolutie, dan heeft dit gevolgen voor ons lichaam. Een voorbeeld daarvan zijn welvaartsziekten, zoals obesitas, diabetes, maar misschien ook depressie dat onder jager-verzamelaars niet of nauwelijks voorkomt. Mismatches ontstaan in nieuwe omgevingen, waarin ons oerbrein opeens beslissingen moet nemen. Mijn theorie is dat we voor evolutionair nieuwe problemen geen apparaat tot onze beschikking hebben dat ons in staat stelt een goede afweging te maken. We passen allerlei heuristieken toe die soms goed werken en soms niet. Neem partnerkeuze. In een kleinschalige samenleving heb je een beperkt aantal keuzen uit personen met wie jij je genetische toekomst gaat veiligstellen. Op het moment dat je in een grootschalige complexe samenleving leeft, krijg je opeens, via bijvoorbeeld de sociale media, informatie over heel veel potentiële partners. Uit onderzoek blijkt dat als mensen met een relatie allerlei foto's van aantrekkelijke potentiële partners zien, ze vervolgens aangeven minder aan hun eigen partner geïnteresseerd te zijn. Dit is een voorbeeld van een mismatch waarbij mensen in een nieuwe omgeving met allerlei nieuwe prikkels worden geconfronteerd die ons soms de verkeerde kant opduwen; van een partnerkeuze tot beslissingen over klimaat en economie. Hier hebben we geen intuïtieve beslisregels voor.'

Maakt u zich zorgen over jongeren die zoveel informatie ontvangen?

'Ik houd een pleidooi voor een beter begrip van de werking van het kindere brein. Als je weet hoe kinderen leren, heeft dat ook implicaties voor de inrichting van het onderwijs. Als je beseft dat lezen en schrijven nieuwe eigenschappen zijn waar we geen geëvolueerd programma voor hebben, dan praat je over iets dat je ontzettend moet trainen. Vanuit de jager-verzamelaars weten we dat mensen leren door te spelen. Spelenderwijs leren zit er op de basisschool misschien nog wel in, maar op de middelbare school lijkt dit verdwenen. Daar maak ik mij zorgen over. Pubers nemen over het alge-

meen eerder informatie over van jongeren die iets ouder zijn. Relevante kennis krijgen pubers niet van hun docent, maar van hun *peers*. Speel daar ook in het onderwijs op in. Daarnaast wordt het oerwoud van informatie steeds dichter. Na de 99 procent zien we een non-lineaire ontwikkeling. De revoluties - van landbouwrevolutie tot digitale revolutie - volgen elkaar steeds sneller op. Er komt meer en meer informatie beschikbaar. Scholieren kunnen nog wel het onderscheid maken of informatie - persoonlijk - relevant is, maar om vast te stellen of informatie betrouwbaar is, moeten zij zich door experts laten leiden. Vroeger waren die experts net iets ouder of veel ouder, maar het is nu veel lastiger om vast te stellen wie de expert is. Dat is de Lady Gaga in mijn boek. Als zij een bepaalde bewering doet, bijvoorbeeld dat veganisme goed is voor iedereen, dan bootsen wij dit soort rolmodellen na zonder na te denken of dit een goed advies is. In kleinschalige samenlevingen had je voortdurend een goede check of rolmodellen met goede informatie kwamen. Als jongeren nu klakkeloos een boodschap van Lady Gaga overnemen, dan zou dit voor grote groepen jongeren tot ernstige gezondheidsproblemen kunnen leiden. Overigens brengt Lady Gaga deze boodschap denk ik niet over.'

Uit onderzoek blijkt dat ons brein het lastig vindt om niet of nauwelijks zichtbare problemen, zoals het klimaatprobleem, als bedreigend te zien. Verklaart dit ook waarom een deel van de mensen zich zo slecht aan de coronamaatregelen houden?

'Dat heeft hier alles mee te maken. Het persoonlijk belang en de persoonlijke baten, zoals bij het dragen van mondkapjes en *social distancing*, zijn niet zo groot, zeker voor jongeren, maar de kosten voor anderen, bijvoorbeeld ouders en grootouders, zijn wel hoog. Evolutionair gezien hebben tieners als belangrijkste doel het opbouwen van een sociaal netwerk. Een netwerk van vriendschappen en relaties. Het puberbrein is een adaptatie, geen gebrek of zoiets. Pubers moeten informatie over sociale relaties krijgen. Die krijg je door zoveel mogelijk met mensen om te gaan. Als dit jouw primaire evolutionaire doel is - dat is zo voor deze generatie - dan is het heel lastig om als overheid met maatregelen te komen die het voor jongeren moeilijk maakt vrienden te maken of geen netwerken te ontwikkelen.' ♦

STEEF

SLOB

Het einde van het ministerschap Slob komt in zicht. Ik ben erg benieuwd naar hoe hij zelf terugkijkt op de periode dat hij de minister vóór was. Met welk gedachte zal hij 'ja' tegen deze baan hebben gezegd? Als oud-leraar is er niets mooiers dan in het kabinet het ambt van minister voor onderwijs te kunnen vervullen, maar dan wil je toch ook echt iets goeds achterlaten? Dat we over een paar jaar brommen: 'Die Slob, die begreep ons tenminste'.

Ik vrees dat de verwachtingen van deze oud-leraar maatschappijleer te hoog waren gespannen. Ik zie een minister die de verbinding zoekt, die graag de scholen in gaat, daar naar alle zorgen in het onderwijs luistert en die graag met allerlei vertegenwoordigers om de tafel zit om het compromis te bereiken, om vervolgens thuis in Den Haag te komen en daar al weet dat er voor onderwijs geen tijd en geld is. Arie is niet het type dat in de Tréveszaal met zijn vuist op tafel slaat of samen met zijn fractie een een-tweetje doet om een succesje voor hemzelf te boeken.

Hij kon de werkdrukgeden verdelen, van de rekentoets werd definitief afscheid genomen, hij heeft het lerarenregister de nek omgedraaid en sloot een akkoord voor een nieuwe cao in het primair onderwijs. Echt hete hangijzers heeft hij niet beet durven pakken: Staatscommissie, Curriculum.nu en recent het rapport van McKinsey worden allemaal naar het volgende kabinet doorgeschoven. De leraren blijven na vier jaar wederom teleurgesteld achter. Slob probeert de rust te bewaren en in gesprek te blijven in roerige tijden: van de grootste onderwijsstakingen gingen we over in de coronacrisis.

Arie Slob is niet de juiste onderwijsminister voor dit kabinet. Ik vrees alleen niet dat het aan deze minister ligt. Al jaren zitten er Kamerleden die echt wel weten wat het onderwijs nodig heeft: onderwijsmensen als Michel Rog (CDA) en Paul van Meenen (D66) of Lisa Westerveld (GroenLinks) en Peter Kwint (SP) die goed naar leraren luisteren. Zij krijgen de handen evengoed niet op elkaar voor structurele veranderingen in het onderwijs.

Er zal voor het onderwijs een gevoel voor urgentie moeten gaan ontstaan: een waarbij we niet afhankelijk zijn van de (veredelde) staatssecretaris van Onderwijs. Het moet een pijler worden van het nieuwe kabinet, gedragen door het hele kabinet. Ik ben benieuwd wat de VVD hierover in haar verkiezingsprogramma schrijft. ♦

Stef van der Linden
(*maatschappijleer.net*)

